

YERELDEN EVRENSELE SANATTA DİSİPLİNLER ARASI BİR YAKLAŞIM UYGULAMASI

A PRACTICE OF INTERDISCIPLINARY APPROACH FROM LOCAL TO UNIVIRSAL

Orhan TAŞKESEN

Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Resim İş Bölümü
orhantaskesen@erzincan.edu.tr

Öz

Bu çalışmanın amacı, yerel ölçekte mevcut olan bir zanaatın bilimsel ve kültürel veriler ışığında sanatsal tasarımlara dönüştürülebilme olanaklarının araştırılmasıdır.

Araştırmanın Yöntemi, Uygulayıcının yeni bilgiler, beceriler ve deneyimler kazanmak ve kendi uygulamalarına karşı eleştirel bir bakış açısı geliştirmesine yardımcı olmak amacı güdülen özgürleştirici/geliştirici/eleştirel eylem araştırmasıdır.

Araştırmada Erzincan ilinin doğal zenginliklerinden endemik çiçek türleri ve kültürel eserleri veri olarak kullanılmıştır. Bitki türleri ve tarihi eserler zanaat ve sanat birlikteliği ile yorumlanarak ilin kültürüne katkısı sanatsal bir yaklaşımla sorgulanmaya çalışılmıştır. Sanatsal araştırmada, zanaat ve sanatın birlikteliği ile ortaya çıkan ürünün evrensel çalışmalara dönüşebilme olasılığının bulunduğu, zanaat, sanat ve bilim beraberliği ile daha özgün, estetik ve kültürel yapıtların ortaya çıkabileceği, bilimsel ve sanatsal bir bakışla zanaat ürünü olan yerel eserlerin el işçiliğinden öte daha sanatsal bir dile kavuşturulabileceği yönünde bulgular elde edilmiştir.

Bilimsel verilerin de kullanılması ile yerel zenginliklerin doğru kaynaklardan alınarak kültürel mirasın, gelecek nesillere görsel bir eser olarak aktarılma olanaklarına kavuşabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler Sanat, Zanaat, Erzincan Bakır İşlemeciliği, El Teklisi, Endemik Bitkiler

Abstract

Aim of this study is to search the possibilities of transforming an existing craft on a local scale into artistic designs in the light of scientific and cultural data.

Method of study is liberating/developer/critical action research in which goal of helping practitioner obtain new knowledge, skills and experiences and improve a critical point of view to his/her practices is pursued.

Natural riches, endemic flower types and cultural works of Erzincan were used as data in the study. It is tried with an artistic approach to question the contribution of flower types and historical artifacts to city culture by interpreting them with the unity of craft and art. In the artistic study some findings were found as such; work that appear with the unity of craft and art could transform to universal one, more original, aesthetic and cultural work could come to light with the unity of craft, art and science, local craft works could have an artistic language rather than hand-workmanship with a scientific and an artistic point of view.

It was concluded that with the use of scientific data it could be possible to transfer cultural heritages to next generations as a visual work of arts by taking local richness from correct sources.

Keywords Art, Craft, Erzincan Copper Smithing, Copper Engraved Plate, Endemic Plants

Giriş

Bugün neyin sanat olduğu, neyin sanat olarak kabul edilmemesi gerektiği üzerin kafa karışıklıklarının yaşandığı yadsınamaz bir gerçektir. Shiner' in deyimiyle bugün neredeyse her şeye "sanat" diyerek işin içinden sıyrılabiliriz ve sanat sayılan şeylerdeki bu patlamanın sebeplerinden biri, bizzat sanat dünyasının "sanat"la "hayat"ın yeniden birleştirilmesi hakkındaki eski bir temayı gündeme almış olmasındandır (2013:19). İngilizce'deki "art" sözcüğünün, her türlü insani beceriyi ifade etmek için kullanılan Latince ars ve Yunanca techne sözcüklerinden türetilmiş olmasından (Arda ve ark., 2013:149; Shiner, 2013:22) bu ilişkinin geçmişinin çok eski çağlara dayandığını anlayabiliriz. Beceri ve zerafetin insan etkinliğinde birleştirildiği bu eski sanat anlayışın günümüzde artık unutulmuş bir yaklaşım olduğu bir gerçektir. Bilindiği üzere "sanatçı" kelimesi XVI ve XVII. Yüzyıllardan önce ayakkabıcılar, kuyumcular yerine de kullanılırken, XVIII. yy.dan sonra sanatçı güzel sanatlar eserlerinin yaratıcısı, "zanaatçı" ise faydalı şeyler yapan birisi olmuştur. Bugün geldiğimiz noktada Shiner (2013:32) "Sanat diye bir şeyin olmadığını... yalnızca sanatçıların olduğunu" söyleyerek modern güzel sanatlar düşüncesinden yakamızı kurtaramayacağımızı; çünkü bağımsız bir yaratıcı kimse olarak modern sanatçı kavramının ta kendisinin XVIII. Yüzyıldaki güzel sanatlar ve zanaat kutupsallığının yerleştirilmesinin bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Oysa ki tüm disiplinlerin birbirinden faydalandığı günümüzde, çıkış noktasının aynı olduğunu bildiğimiz beceri ve zerafetin birbirinden uzaklaştırılması manasızdır. Sanat ve sanat eğitimi üzerinde taşıdığı evrensel sorumlulukların gereği, tüm disiplinlerden beslenmesi gerektiği kadar, beceri ile arasındaki bağa da yabancılaşmamalıdır.

Bu bağlamda sanat çalışmalarında ve sanat eğitiminde gittikçe unutilan sanat ve hayatın ilişkilendirilmesi kaygısını yeniden yaşatmak doğru olmaz mı? Görsel kültür, görsel ve estetik deneyim, gelenek ve farklı disiplinlerden beslenmek hayatı sanatla birleştirmekle kalmaz aynı

zamanda geçmişle de bağlarının kurulması ile tarihsel ve kültürel zenginliği de sağlamış olur. Bu kaygılarla yapılmış çalışmalar belki başlangıçta yerel ve geleneksel olarak değerlendirilen çalışmaları evrensele taşıyabilir.

Burada özellikle disiplinler arası çalışmalara dikati çekmek gerekebilir. Arapoğlu' nun deyimiyle çokdisiplinliliğin bir adım ötesi olarak kabul edilen disiplinlerarasılık, belirli bir biçimde "gerçek dünyanın" sistem sorunlarına işaret etmeye odaklanmakta ve konu edinilen sorun ile ilgili olarak çok çeşitli disiplinlerden katılımcıları yeni bir bilgi yaratmak için sınırları aşmaya zorlamaktadır.

"Disiplinlerarası" teriminin sözlük manası, iki veya daha fazla akademik disiplinin ya da inceleme alanının birleştirilmesi ya da kapsanmasıdır. Dolayısıyla disiplinlerarasılık, geleneksel akademik disiplinlere göre yapılandırılmış bir bilgi düzenlemesinin kullanımını varsayar. Disiplinlerarası kavram olarak, iki veya daha fazla disiplini birleştirmek ve kapsamak anlamına gelir (Cluck, 1980; Kline, 1995).Disiplinleri birleştirmeyi amaç edinen yaklaşım aslında sanat tarihinde yeni sayılmaz. 20. Yy. başlarında ortaya çıkan teknolojik gelişmeler ve savaşların getirdiği yıkımlarla estetik anlayıştaki yeni eğilimleri göz ardı etmemek gerekir. Aslında bu dönem de bahsedilen zanaat, bilim, teknoloji ve sanat, yani hayata can veren tüm hayati organların birlikteliği belki de savaşların verdiği yıkıma direnme adına bir araya geliyordu. Özellikle Cezanne ile başlayan ve Picasso, Braque gibi sanatçılarla devam eden sanata bilimsel anlayışın uygulanması fikri ile sanata bilimsel bir bakış açısı sağlanmış oluyordu. Bu ortamda sanat eğitiminde bir çığır olarak görülen Bauhause okulu 1919 yılında Almanya'da kuruldu. Bauhause anlayışı, uygulamalı sanatlar ile güzel sanatlar arasındaki engeli ortadan kaldırarak her iki uğraş alanının karşılıklı etkileşmesine bir ortam hazırlamıştır (Erkmen, 2009: 17). Bu yaklaşımla açılan okullardan biri olan Ulm Tasarım Yüksek Okulu, Bauhause düşüncesinin üzerine

pedagojik açıdan, tasarım eğitimine bilimselliği katmanın yanı sıra Alman endüstrisiyle yoğun bir ilişki içine de girmiştir (Celbiş, 2002009:177) Bauhause'un kurucusu Walter Gropius kuruluş manifestosunda: "Mimarlar, Heykeltıraşlar, Ressamlar biz hepimiz zanaata dönmeliyiz. Çünkü sanat mesleği diye bir şey yoktur. Öz olarak sanatçı zanaatkarın yücelmesidir. Öyle ölçsüz ve sınırsız bir zanaatkarlar loncası oluşturmamız ki, sanatçı ve zanaatkar arasındaki ayrılık ortadan kalsın. Geleceğin yeni yapısını hep birlikte istemeliyiz, düşünmeliyiz ki, bütün (sanatsal) unsurlar bir bütünde vücut bulsun" diyordu. (Bingöl, 1993: 6-7). Gropius' a göre, her sanatsal öğretim, el sanatlarını, desen çizimini ve resim boyamayı ve bu arada bilimsellik ve kuramsallığı da kapsamaktadır (Yada, 1990: 28). Gropius'a göre (1965:28) amaç sanatı yaşama entegre etmektir.

Yine 1917 yıllarında mimar, ressam, yontucu bir grup sanatçı Hollanda'da Theovan Doesburg'un çevresinde toplanarak "De Stijl" dergisini çıkarmaya başladılar. De Stijlciler halka dayanmayan sanatın yaşama giremeyeceğine inanıyorlardı. Doesburg De Stijl dergisinde yayınlandığı bir yazısında "Sanatla yaşamın ayrı alanlar olmadığını anlamalıyız artık" diyor. Geleneksel sanat seyirlik sanattı ve yeri müzeydi yeni sanatın yaşama girmesi ve insanın çevresini oluşturması bekleniyordu (İpşiroğlu ve İpşiroğlu, 2011: 69).

Zanaatın değilse de hayatın sanata montajını yapan aynı yıllarda Kurt Schwitters'dir. Atılmış otobüs biletleri, gazete ilanları ve yaşama dair her türlü nesne Schwitters'inkolaj yaparken kullandığı değerlerdendir. Schwitters bu resimlere "Merz" resimleri diyordu. "Schwitters, Merz yapıları üzerine yaptığı açıklamada, yaşamında rastladığı her şeyin, karşılaştığı, gördüğü, okuduğu, düşündüğü ne varsa, burada somut bir biçim aldığını söylüyor" (İpşiroğlu ve İpşiroğlu, 2011: 77).

Sanat tarihinde farklı tekrarlarla karşımıza

çıkan bilim, zanaat ve hayatı sanatla birlikte düşünme yaklaşımının yeni bir anlayış ve teknikle yeniden sorgulanması bu araştırmada amaçlanmıştır. Araştırmada yerel ölçekte uygulanan bir zanaatın bilimsel bir disiplinle ortaklığının ortaya çıkardığı ürünler sanat eseri olarak sorgulanmıştır.

Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde orta ölçekli bir il olan Erzincan'ın zanaatının (el teklisi) bir sanatsal bir teknik ve doğal, kültürel zenginliklerinin ise, bir sanat nesnesi olarak kullanılması olanaklarının araştırılması bu araştırmanın ana problemini oluşturur.

Yöntem

Bu araştırma, uygulayıcının yeni bilgiler, beceriler ve deneyimler kazanmak ve kendi uygulamalarına karşı eleştirel bir bakış açısı geliştirmesine yardımcı olmak amacı güdülen özgürleştirici/geliştirici/eleştirel eylem araştırması niteliği taşır. Yıldırım ve Şimşek'e göre (2011:297) bu eylem araştırması uygulayıcının kendi uygulamalarını bir problem çözme süreci olarak gö-

recek ve sürekli olarak bu süreç içindeki kendi rolünü sorgulayacaktır. Uygulayıcının uygulamalarına eleştirel bir gözle bakabilme anlayışını geliştirebilecek bu yaklaşımda uygulayıcının mesleğinde daha yetkin hale gelmesi, kuram ile uygulamayı bütünleştirme becerisi kazanması ve kendi alanı ile ilgili politikalara ilişkin de görüşler geliştirmesi olasıdır.

Verilerin Toplanması

Yıldırım ve Şimşek (2011:297) uygulayıcının aynı zamanda araştırmacı olduğu yaklaşımda araştırmayı sürdürürken aynı zamanda belirlediği soruna ilişkin tutulan notlar, ses kayıtları, bir meslektaşın gözlemi, dokümanların incelenmesi

gibi veri toplama yöntemleri ile çalışabileceğini ifade etmektedir. Bu çalışmada araştırmacının tuttuğu notlar meslektaş görüşleri, doküman incelemesi araştırmanın veri toplama araçlarını oluşturmaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırma' da zanaat' in sanat çalışmaları ile birlikte uygulandığı yaklaşım ve çalışmalar araştırılmıştır. Mevcut literatür bilgilerinden yola çıkılarak bilimsel yaklaşımla elde edilen Erzincan'a ait endemik bitki türleri biyoloji alan uzmanı ile görüşülüp elde edilmiş ve bu bitki türlerinin sanatsal tasarıma ve zanaat uygulamasına uygun olanları estetik ve teknik analiz ile belirlenerek bu bitkilerin desene dönüştürülme araştırmaları başlamıştır. Desene dönüştürülen bu bitkilerin farklı tarihsel yapı ve ya figürlerle birlikte kulla-

nılma araştırmaları yapılmıştır. Estetik teknik ve bilimselliğin birlikte kullanılmasının denendiği bu araştırma sonucunda ortaya çıkan ürünler izleyici, meslektaş, esnaf ve öğrenci görüşleri alınarak araştırmacının farklı açılardan kendisine yönelen eleştirilerden eleştirel bir bakış açısı geliştirmesi sağlanmıştır. Bu dil geliştirilirken aynı zamanda ortaya çıkan ürünlerin yörenin kültürüne, sanatına ve zanaatına teknik, estetik ve ekonomik katkıları sorgulanmaya çalışılmıştır.

Bulgular

Sanat projesi başlangıcında Erzincan iline ait yaklaşık 50 bitki türünün fotoğrafları alınarak içerisinden desene dönüştürmeye uygun biçim, karakter ve dokuda olanlar tespit edilmiştir. PsephellusRecepiismi ile bilinen çiçek ilk desene dönüştürülmüş olan bitkidir. Bir taraftan bitkinin desene dönüştürülme çalışması yapılarak diğer taraftan desene dönüştürülen bitkinin bakırın üzerine el

teklisi olarak isimlendirilen ve sadece Erzincan iline özgü bir bakır işleme tekniği ile bakıra işlenmesi gerçekleştirilmiştir. Bitki deseninin bakıra işlenmesi süreci uzun ve yorucu bir süreçtir. Bitki öncelikle yöre esnafının tavsiyesi ile 0,7 mm bakır levhaya işlenmiş, sonrasında sac makası ile kesilmeye çalışılması bakırın daha ince levha olması gerektiğini göstermiştir. Dolayısıyla diğer tasarımlardan 0,5

mm kalınlıkta bakır levhalar tercih edilmiştir. Üzerine bitki desenleri işlenen bakır levhanın figür ile kompozisyona sokulması olanakları araştırılmış ve birçok eskiz yapılmıştır. Eskizlerle şekillenen bakır işleminin kullanıldığı levha tuval yüzeyine yapıştırılmak suretiyle monte edilmiştir. Bu aşamada tuval şasesine gerilen bezin bakır levhanın ağırlığını taşımadığı görülmüş ve tuval bezi yerine mdf olarak bilinen ahşap malzemenin daha uygun olacağı kanısına varılmıştır. Çalışmada bir uygulama da sert mdf üzerine figürün uygulanması aşamasıdır. Mdf yüzey üzerine uygulanan zift malzemenin kontraplak tarafından emildiği ve kazıma ile ortaya çıkan sanatsal çizgi ve leke hareketlerinin bu malzeme üzerinde mümkün olmayacağını anlaşılmış ve sonra beyaz lake malzeme kontraplak malzeme üzerine yapıştırılarak zift uygulaması bunun üzerine yapılmış ve uygulamada başarıya ulaşılmıştır.

Bakırın el tekli tekniği ile işlenmesi ile sanatsal elemanların aynı tasarımda kullanılması projesinin ilk ürünü tasarımcı açısından birçok sorunu ve soruyu da beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan yapıt sergilenmiş alan uzmanlarının, izleyicilerin beğenisini almıştır. İlde özellikle bakır işleme tekniklerinden haberdar olan kişilerce bakır işleminin bu yeni seyahatinin birçok projeye kaynaklık edebileceği yorumları yapılmıştır.

Örneğin bu konuda Erzincan bakırcı esnafından M. Uçar (kişisel iletişim, 10 Eylül 2015) bu konudaki düşüncelerini;

“Erzincan bakırı Erzincan ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Erzincan’da el tekli olarak bilinen işleme tekniği Erzincan zanaatında ayrı bir yer tutmaktadır. Uzun yıllar boyunca bakır işleme zanaatı insanların geçim kaynağı olmuştur. Aynı zamanda şehir ve ülke ekonomisine büyük katkısı olmuştur. Ekonomiden ziyade Erzincan’ın yurttan ve yurt dışında tanıtımına da büyük katkılar sağlamıştır. Ama ne yazık ki zaman içerisinde yenilikler konusunda bir gelişme sağlanmadığı için bakır işleme zanaatında bir gerileme yaşanmaya başlamıştır. Yani ürün ve farklı işleme tarzı gelişmediği için insanlarda bir bıkkınlık belirtisi başlamıştır. Alttan yetişen eleman bulmak büyük sıkıntı olmaya devam etmektedir. Erzincan’ın yöneticilerinin ne yazık ki bu konudaki çabaları yetersiz kalmaktadır. Örnekleri zevkle seyrettiğimiz bu yeni çalışmalar bu zanaatın hak ettiği yere gelmesini sağlayabilecek niteliktedir. Bu da bize bir moral kaynağı olmuştur. İnşallah çalışmaları bakırın gerçek değerini bulması yönünde hayırlı

olur. Çalışmaları ile bize verdiği destekten dolayı teşekkür ediyor ve çalışmalarının kendisine ve biz bakırcı esnafına bir yön ve hayat vermesini diliyoruz” şeklinde ifade etmiştir.

Bakır satan bir diğer esnaf İ.Taş (kişisel iletişim 7 Ekim 2015) ise kendisi ile yapılan söyleşide çalışmaya ilgili görüşlerini;

“ Öncelikle şunu belirtmek gerekirse Erzincan’da bakır işlemeciliğin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Dönem dönem bakır işleme sanatı zirve yapmış, yurt içi ve yurt dışı büyük pazarlara ulaşmıştır. Bu sanattan binlerce aile geçim sağlamıştır. Şu anda eski günlerdeki kadar olmasa da yine de bir kültür olarak bakırcılık devam etmekte birçok aileye geçim sağlamaktadır.

Bakır zanaatı yıllardan beri aynı işleme usulleriyle çok da ilerleyemeden amatörcü kalmıştır. hocamız tablo resimle bakır el tekliyi birleştirerek bu konuda çok önemli bir adım atmıştır. Önce bu işin nasıl olacağı konusunda tereddütlerimiz vardı. Eser ortaya çıktıktan sonra heyecanlandığımızı söylemeliyim. Bakır el işi sanatının resim tablo sanatı ile buluşması, bakır işleme sanatının değerini artırdığı bir gerçektir. Nasıl ki bir tablo yüzyıllar geçse de değeri artıyorsa ben inanıyorum ki tablonun içine yerleşmiş bakır el tekli (tamamen el işi) de en az resim sanatı kadar değerli kalacaktır.

Demek istediğim şu ki; nasıl resim tablosunda ciddi bir emek varsa bakır el işlemede de en az resim tablosu kadar emek vardır. Tablonun içindeki bakır işleme tamamen el sanatıdır. İşleme kalemi dışında en ufak bir yardımcı sanayi grubu bir malzeme kullanılmamıştır. Ben bu birleşmenin çok ciddi bir iş olduğunu düşünüyorum. Bakır işleminin hak ettiği yere değere ulaşacağına inancım tamdır Bakır işleminin bu şekilde değerlendirilmesi bakır da yeni ufuklar açacak, sanat değeri çok daha iyi anlaşılacaktır. Bir yöresel kültür mirası olan bakır işleme sanatı, bu şekilde tüm dünyada daha iyi tanınacak, kültürümüze önemli bir katkı sağlayacaktır”. şeklinde ifade etmiştir.

Bakırcı esnafının çalışmaya ilişkin olumlu düşüncelerine rağmen tasarımda eksik olan bir taraf da yok değildi. Örneğin bitki motiflerinin resimde kullanılan figürlerle organik bir bağ kurması sağlanamamış gibi görünüyordu. Bitki desenleri resmin dekoratif tamamlayıcısı gibi durması istenmeyen bir durumdu. İkinci çalışmada bu olumsuzluğu ortadan kaldıracak bir çözüm gerekiyordu.

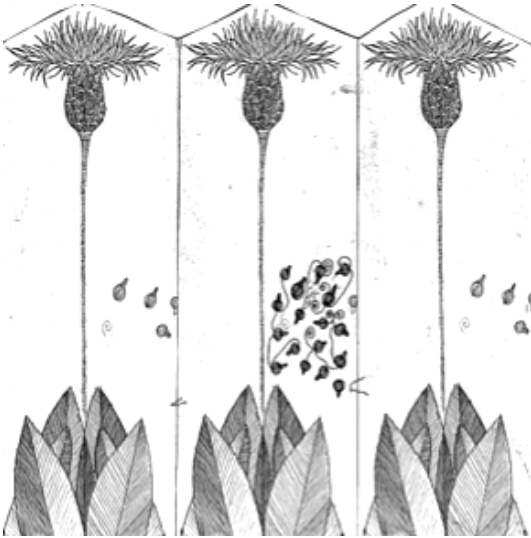
Aşağıda eserin üretilme sürecindeki aşamalara ilişkin resim ve fotoğraflara yer verilmiştir.



Fotoğraf 1: Psephellus recepii



Fotoğraf 2: Sonchus Erzincanicus



Resim 1: Psephellus Recepii çiçeğinin desene dönüşümü



Resim 2: Sonchus Erzincanicus çiçeğinin desene dönüşümü



Resim 3: Erzincan endemik bitki türü deseni ile kompoze edilmiş çalışma

İkinci çalışmada Erzincan ilinin Kemah ilçesinde yetişen *Psephellusaucherianus* isimli bitkinin desene dönüştürülüp bakıra işlenmesi çalışması yapılmıştır. Arka plana ise Kemah ilçesinin tarihi değeri olan Selçuklu mimarisinin bir örneği Sultan Melik Türbesi yüzey üzerine zift ile uygulanmıştır. Uygulanan resmin üzerine el teklisi tekniği ile işlenen bitki yapıştırıcı ile yapıştırılmıştır.. Bitki desenleri resmin dekoratif tamamlayıcısı gibi durmasını engellemek için bu resimde Erzincan ilinin Kemah ilçesinde görülen bitkinin bakıra işlenmesinden sonra, arka planına bir coğrafik bağ kuran türbe çalışılmıştır. Selçuklu mimarisinin örneklerinden biri olan bu yapının arka plana çalışılması ile figür desen ilişkisinin zayıflığı giderilmeye çalışılmıştır. Bunda nispeten başarılı olunmuş, fakat bu şekli ile de çalışmanın daha çok geleneksel ve yöresel bir nitelik kazan-

dığı gözlenmiştir.

İkinci resimdeki işlenen bölümün dış hatları hareketli olduğundan bakırın kesilme olanaklarının araştırılması zorunluluğu doğmuştur. Bakırın işlendikten sonra kesilmesi ya da sanatsal formlara uygun bir biçimde kesilme olasılıkları araştırılırken, CNC sistemi ile bakırın istenilen biçimlerde kesilmesi fikri doğmuştur. CNC ' de kesim denemesinde ilk kesimlerin düzgün olduğu, birkaç kesimden sonra CNC'nin kesici ucunun kısa sürede körlendiğikesimleri makul düzgünlükte çıkaramadığı görülmüştür. Dolayısıyla bir çalışmayı gerçekleştirebilecek kesimler yaptırılabilir de kesim fazlalığı gerektiren işlerde sorun CNC'nin elmas olan ucu sıklıkla değiştirilerek ancak sorun çözülebilir.



Fotoğraf 3 : Sultan Melik Türbesi (Kemah)



Fotoğraf 4 :
Psephellusaucherianus

Zift uygulamasının bakır ile renk ve leke bağı kurmasının çalışmanın bir avantajı olduğu açıktır. Fakat bu yaklaşım aslında çalışmanın sınırlılığı olduğu da düşünülebilir. Bu sınırlılığı aşmanın yolu çalışmada rengi denemek olacaktır. Birinci

çalışmada her ne kadar renk var gibi değerlendirilse de kullanılan bu renk sadece arka plan rengi olarak kalmıştır. Resmin içinde bir eleman olarak yer almamaktadır. İkinci çalışmada ise, renk hiç kullanılmamıştır.



Resim 4 :
Psephellusaucherianus bitkisinin desene dönüşümü



Resim 5 : Sultan Melik Türbesi ve Psephellusaucherianus çiçeğinin tasarım aşaması



Resim 6 :
6. Psephellusaucherianus bitkisinin bakıra işlenmiş biçimi



Resim 7 : Sultan Melik Türbesi ve Psephellusaucherianus çiçeği ile kopozede edilmiş çalışma

Bakır işleme ve sanatsal yaklaşımının bir arada kullanılması projesi için Erzincan'a ait bitki görsellerini projede paylaşan öğretim üyesi Dr. A. Kandemir'den proje fikri ve ortaya çıkan eserleri değerlendirilmesi istendi. A. Kandemir (kişisel iletişim, 17 Ekim 2015) yaptığı değerlendirmede Erzincan'ın (Türkiye) bitkiler açısından sadece Türkiye'nin değil dünyanın en ilginç yerlerinin başında geldiğini, ilde 2400 çeşit bitki doğal olarak yaşamını sürdürürken bu çeşitlerden 450 tanesi Türkiye'ye özgü (endemik) çeşitler olduğunu ve 450 çeşit bitki içinde 52 tanesinin ise, dünyada sadece Erzincan'da bulunduğunu ifade ederek, bu bitki zenginliğinin sadece botanikçiler tarafından bilindiğini belirtmiştir. Kandemir' e göre bu zenginlik dünyanın ortak zenginliğidir ve Erzincan yetişen bu bitki çeşitlerinin korunması botanikçilerin çabaları yanında toplumsal desteklerle mümkün olabilir. Bu zenginliğin botanikçilerin dışındakilere tanıtılması, yok olmasının önüne geçilmesi, zenginliklerden sürdürülebilir bir şekilde yararlanılması, bu alandaki bitkilerin toplumla paylaşılmasıyla mümkün olabilir ki, bunun en önemli yollarından biri sanattır.

Kandemir Erzincan'da kültürel, sanatsal ve ekonomik açıdan önemli bir yer tuttuğunu, bakır süslemelerinde yıllardan beri değişik motifler kullanmasına karşın yöreye özgü motiflerin bu süslemelerde kullanılmadığı, çoğu zaman da gerçeğinden oldukça farklı olarak ifade edildiğini vurgulamıştır. "Kanaatimce bakır süslemelerine yansıtılan motifler toplumun sahip olduğu zenginliklerin bir parçasını da içermeli ve daha sonraki nesiller için o topluma özgü bazı kesitleri barındırmalıdır. Şu an ilde bakıra yansıtılan süslemelerin Erzincan'ın geçmişine ait figürler taşıdığını söylemek oldukça zordur". (A. Kandemir ile kişisel iletişim, 17 Ekim 2015)

Kandemir bu bağlamda Erzincan'a özgü bitki çeşitlerinin bakıra işlenmesi çalışmalarını oldukça özgün bulduğunu, ilin sahip olduğu bir zenginliğin tanıtılmasında etkili bir yol olarak değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Kandemir, ayrıca günümüz insanının ziyaret etmiş oldukları şehirlerde her yerde bulabileceklerini değil, o ile özgü değerleri görmeyi ve bu konuda para harcamayı tercih ettiklerini, dolayısıyla bu gibi projelerin yaygınlaştırılmasının ilin tanıtılmasına ekonomisine de katkı sağlayabilecek nitelikte çalışmalar olduğunu ifade etmiştir. Bu projenin taklit figürler yerine yöreye özgü bir zenginliği içermesi, sanatın dışındakilere sanatın toplumdaki soyut bir kavram olmadığını vurgulaması açısından da önemli olduğunu belirtmiştir.

Üçüncü çalışmada ilk çalışmalarda görülen plastik eksikliklerin giderilmesine çalışıldı. Bu amaçla öncelikle çalışmaya rengin sokulmasına çalışılması gerekirdi. Üçüncü çalışmada ayrıca bitki yerine yörede kültürel bir figür olan ve yörede yarım asır öncesine kadar devam eden mezar koç başlı mezar taşı geleneğinin bir örneğinin kullanılması düşünülmüştür. Bu düşünce doğrultusunda İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünde yöreye ait farklı köylerden getirilen mezar taşları fotoğraflanmış ve bakıra işlenmek üzere desene dönüştürülmüştür. Buradaki mezar taşları Anadolu' nun birçok yerinde görülmekte olan bir geleneğin Erzincan' daki örneklerini teşkil eder. Koç başlı mezar taşlarının üzeri simgesel anlamlara sahip Türk kültürünün zamanımıza taşıdığı figürlerle (At, Bağlama, Hayat ağacı, Kuş) işlenmiştir. "Erzincan Kültür ve Turizm Müdürlüğü avlusunda bulunan 1888 tarihli koç biçimli mezar taşının arkadan başa doğru sağ yüzündeki üç kuştan iki tanesi, sol yüzündeki beş kuştan ağacın üstündeki ikisi ve ayrı yerdeki üç kuştan ikisi karşılıklı işlenmişlerdir"(Çal, 2011:225). Çal'a göre (2011:238) diğer örneklerle beraber Erzincan örnekleri de binlerce yıllık bir kültürün son temsilcileridir ve 1970' lardan sonra bu tür mezar taşı yapımları bitmiştir. Koç başlı mezar taşları

geleneğine ait bilgileri geleceğe taşımak ve sanat tarihi disiplini ile de disiplinler arası bir ilişki kurmak amacıyla seçilen koç başlı mezar taşı desene dönüştürüldükten sonra bakıra işlenmiş ve gümüş suyu ile bakır gümüş rengine dönüştürülmüştür. Özellikle kuş figürleri mezar taşı için çok önemli bir figürdür. "Orta Asya inanışlarına göre kuş ve kartal şamanın öbür dünyaya yolculuğunda yardımcı kuşlardır. Ölünün ruhu kuş şeklinde göğe uçar" "(Çal, 2011:226). Koç başlı mezar taşının üzerindeki kuş figürlerinin aslına bağlı kalınarak desenleri çizilmiş ve işlenmiş olan koç başlı mezar taşı ile beraber kompozisyonu sağlanmaya çalışılmıştır. Bu aşamada CNC teknolojisi ile kuşların kesimleri yapılmış. Bakır işlemenin tablo yüzeyine dahil edilmesindeki bir problem daha çözülmüştür. Fakat daha önce de belirtildiği gibi CNC teknolojisi uzun ölçülü figürlerin kesiminde kesici ucun körlenmesi ile yetersiz kalmaktadır. Yeni çalışmada yapılan bir diğer değişiklik ise, renkli yüzey oluşturma fikriydi. Bunun için boya ve renkli kağıt parçacıkları yüzeye yapıştırılarak, üzerine zift sürülmek suretiyle, farklı doku ve yer yer zift ile gizlenmiş boyalı alanlarla istenilen arka plana ulaşılmış olduğu düşünülmüştür. İşlenen koç başlı mezar figürü ve kuş figürleri bu yüzey üzerine kompoze edilmiştir.



Fotoğraf 5 : Koç figürlü Mezar Taşı tasarımı



Resim 8 : Kuş figürlerinin bakır üzerine



Resim 9 : Koç Figürlü Mezar Taşı Figürünün El Teklisi ile Bakıra İşlenmesi



Resim 10 : Koç Figürlü Mezar Taşı Figürünün bakıra işlenmesi ile oluşturulan çalışma

Yapılan çalışmaların eleştirisi değerlendirilmesi için alan uzmanlarının görüşüne baş vurulmuştur. H. Öznülür (kişisel iletişim Ekim 2015) deneysel tasarımlar için, bölgenin değerine eski poülerliğinin sanatın gücü ile kazandırılması olarak değerlendirdiği sözlerinde çalışmaların gelenekseli çağdaşla buluşturarak geçmişle günümüz arasında bir bağ kurma olanaklarının olduğunu, eserlerde plastik değeri artırmak için resmin arka planında ziftle birlikte farklı materyallerin doku değerini artırabileceğini, bunun yanı sıra bakıra şekil verirken sadece el teklisinin kullanılmayıp, kabartma (Rölyef) tekniklerinin de kullanılabilceğini, bu çalışmalara üç boyutlu eser araştırmalarının da eklenebileceğini ifade etmiştir.

Çalışmalarla ilgili T. Kınay Gör (kişisel iletişim Ekim 2015) ise, ön plana çıkan imgelerin zemin ile bütünleşmediğinin, bunun bilinçli bir tercihi olabileceğini düşündüğünü, bu araştırmaların ayrı tutulmak istense de geleneksel olanla çağdaşla ayrılmaz bütün olduğunun göstergesi olduğunu söylemiştir. Pentürle oyma sanatını birleştirerek yeni bir dil oluşturulduğunu, geleneksel ile çağdaş olanın birleştirilerek günümüz sanatına katkıda bulunulduğunun söylenebileceğini ifade etmiştir.

G. Demir (kişisel iletişim Ekim 2015) ise, yörenin el sanatına dikkat çekmesi açısından önemli olduğunu, özel bir zanaatin sanatla ilişkilendirilip bir bütün olarak ele alınmasının eserlere özgün bir yorum kattığı, çalışmalarda sembolik çağrışımların bulunduğu fakat allegorik aktarımlara gidilmediği, sanat ve zanaatin bir potada eritildiği çalışmada izleyiciye yeni bir teknik bütünü sunulduğunu, yalınlık ve sadelikle doğallığa vurgu yapıldığı kanaatini paylaşmıştır.

Sonuç olarak bakırcı esnafı, sanat eğitimcileri, biyologlarında içinde bulunduğu kişiler ve zanaat tekniği ile sanatsal tasarımın birlikte kullanıldığı

çalışmalar toplu olarak değerlendirildiğinde; bakır işleminin sanatsal eleman ve ilkelerle kullanılmasının özgün çalışmalar olarak nitelendirilebileceği; bakırın el teklisi ile işlenmesinin, yöreye ait bitki türlerinin ve tarihi değerlerin kullanılmasının bakırın zamana dayanıklılığının da göz önüne alınarak gelecek nesillere sanatsal, tarihsel ve kültürel miras bırakma potansiyelinin yüksek olduğu, yöreye ait doğal ve kültürel zenginliklerin ifadesi ile yöresel ekonomiye ve ticarete katkılarının olabileceği, sanatın yöresel ve tarihsel bilgilerin toplumsal paylaşımı sağlayan en iyi yöntemlerden biri olduğu, yerel olanın evrensel olma sürecine sanatın sağladığı katkıların diğer tanıtım yöntemlerinden daha etkili olduğu, bu çalışmalarla özellikle il esnafının şikayeti olan il yöneticilerinin duyarsızlığına bir tepki oluşturabileceği ve dikkatlerini çekeceği düşünülmüştür. Ayrıca deneysel çalışmanın geçirdiği süreçle ilgili olarak ise; İşlemenin yanında bakırın daha renkli arka planlarla verilmesi araştırmalarının yapılması gerektiği, bakırın kesilme güçlüğünün getirdiği sınırlılıkların giderilmesi ile çalışmaya yeni olanaklar ve ifade biçimleri kazandırabileceği, bakırda kullanılan figürlerle dışında kullanılan figürlerin bağ kurma güçlüklerinin hala giderilemediği, figürlerin benzer renk doku ve leke gibi elemanların ortak kullanılması ile bu bağın kurulabilmesi olanaklarının araştırılmasına devam edilmesi gerektiği, kullanılan figürlerin hikayelerinin biçimsel özelliğe yardımcı bir unsur olarak kullanılmasının daha etkili sonuçlar verdiği, çalışmalarda ziftle kullanılan lekesele etkilerden ziyade renkli tasarımların da çalışılmasının renk ve bakır zenginliğine farklı boyutlar katabileceği, kullanılan figürlerden ayrı insan figürünün de kullanıldığı figüratif çalışmaların denenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Arpaoğlu, F. (2013), Sanatta Disiplinlerarasılık ya da Disiplinlerarasılık. <http://www.akbanksanat.com/detay/21-11-2013/sanatta-disiplinlerarasilik> adresinden 20. 08.2015 tarihinde ulaşılmıştır.
- Bingöl, Y. (1993), "Bauhaus ve Endüstriyel Gelişmenin Sanat Eğitime Etkileri". Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sempozyumu, 20-23 Mayıs, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara
- Celbiş, Ü. (2009), "Bauhaus'un Alman Tasarım Kültürüne Etkileri". Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı. İletişim Yayınları, İstanbul
- Cluck, N.A. (1980), Reflections IntheInterdisciplinary Apporachtothe Humanities, Liberal Education. 66 (1): 67-77.
- Çal, H. (2011), Erzincan Çayırılı İlçesi Mezarlarında Kuş Motifi, Millî Folklor, 23(89)
- Erkmen, N. (2009), "Bauhaus ve Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi", Bauhaus: Modernleşmenin Tasarımı, İletişim Yayınları, İstanbul
- Esin, E. "Sultan Melik Türbesi"
<http://izlerveyansimalar.blogspot.com.tr/2009/08/sultan-melik-turbesi.html> adresinden 8.10.2015 tarihinde ulaşılmıştır.
- Gropius, W. (1965), Die neue Archtekture und das Bauhaus, Berlin
- İpşiroğlu, N.-İpşiroğlu, M. (2011), Sanatta Devrim, Hayalperest yayınları, İstanbul
- Yada, S. (1990), Tatbiki Güzel Sanatlar Okullarının Doğuş Sebepleri ve Fonksiyoları, Matbaacılık A.Ş., İstanbul
- Shiner, L. (2013), Sanatın İcadı. Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Yıldırım, A.- Şimşek, H. (2011), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara